

Erdélyi József és az irodalmi piac (1921–1944)

1932-ben, az Írók Gazdasági Egyesületének ez évi megalakulásához kapcsolódva „szociográfiai kísérlet” jelent meg Supka Géza tollából a *Literatura* című lapban.¹ Az alcíme szerint „a mai magyar szellemi élet gazdasági vonatkozásairól” beszámoló cikk egy kérdőíven alapult, amelyet 109 (túlnyomórészt ötven év alatti) író és tudós töltött ki névtelenül. Az összességében igencsak sötét képet festő eredmények közül ezúttal egyet emelnék ki csupán: a válaszadók közül mindössze ketten nyilatkoztak úgy, hogy nincsen más foglalkozásuk az íráson kívül. A két világháború közötti korszak irodalmi értelmisége e kérdőív tanúsága szerint tehát jellemzően félhivatásosakból² állt, akik ha íróként identifikálták is magukat, és számítottak is efféle tevékenységeikből bevételre, megélhetésüket nem erre alapozták. Az, hogy ki volt a két atipikus kitöltő, a *Literatura* cikkéből nem derülhetett ki – a főállású írók szűknek mutakozó rétegének egy prominens tagját azonban más források nyomán biztosan megnevezhetjük. Ő Erdélyi József, aki az *Ujság* egy 1930. februári riportjában azt állította: „soha másból pénzt nem kerestem, mint költészetből”;³ és aki tizennégy évvel később is, immár az *Egyedül Vagyunk* című lapban, ezzel egybehangzóan nyilatkozott: „Én arra vállalkoztam, hogy költő leszek, érzem magamban a hivatást és jogot, hogy más-sal ne foglalkozzak. Versenyparipát nem lehet teherhúzással rontani, hegedűművész nem mehet el vasat verni, talicskázni.”⁴ De efféle ambíciókra lehetett következtetni már az egyik legelső Erdélyiről szóló cikk alapján is. Az *Új Nemzedék* 1921. októberi tárcája népköltőként mutatta be a huszonhárom éves Erdélyit, akinek bár érettségije és hadnagyi rangja van, továbbá németül és franciául is tud, idejét azzal tölti, hogy a Centrál kávéházban koplal, illetve, hogy „étlen-szomjan barangol az utcán, s ahol vidám embereket talál, [...] melljük szegődik, s a boros, vidám emberekben tél-túl lézengő ritmusokat szöveghez segíti”; és aki nyáron vidéken csavargott, ahol „ha elfogyott a pénze, beállt tavaszi munkára [...] dalolt egyet-kettőt, amiért aztán megszerették, és kapálás nélkül is jóltartották”⁵

¹ SUPKA Géza, *A magyar író 1932-ben*, *Literatura*, 1932/10, 678–682.

² A kifejezésről és kontextusáról lásd T. SZABÓ Levente, *A modern irodalmár hivatás kialakulásának társadalomtörténete*, *Korunk*, 2008/5, 105.

³ K. A., *Erdélyi József, akit kibuktattak a Baumgarten-díjból, nem ír többé verset – rajzoló és festő lesz...*, *Ujság*, 1930. február 9., 7.

⁴ GÖDÉNY Zoltán, *Amikor az Akadémia főtitkára Erdélyi Józseftől megtagadott ezer pengőt: Elégia az Akadémia műpártolásáról*, *Egyedül Vagyunk*, 1944/17, 9.

⁵ R. V. [ROZVÁNYI Vilmos?], *Mint a falevél...*, *Új Nemzedék*, 1921. október 16., 6.

E szöveg alapján, amely a „falu” Budapest iránti múltó haragjának szimbólumaként mutatta fel őt, az irodalmi intézményrendszeren kívül mozgó, költeményeit anonim módon terjesztő garabonciás népfinak képzelhették el tehát az olvasók Erdélyit – aki valójában ekkor már rendszeres szerzője volt a Nyugatnak is. Azon viszont, hogy alakjához a periférikus helyzet képzete társult a nyilvánosságban, az sem változtatott, hogy a következő évben *Az elsodort falu* kiadásával híressé vált Táltosnál első kötete is megjelent. Ehhez kapcsolódóan ugyanis arról jelent meg glossza a Magyarországon, hogy Erdélyi kapta könyvéért „a mai viszonyokhoz képest a legcsekélyebb írói tiszteletdíjat [...] ezer koronát”⁶, ami nagyjából tíz kiló kenyér árának felelt meg ekkoriban; Szabó Lőrinc kritikájából pedig arra lehet következtetni, hogy a könyv az olvasók körében sem talált számottevő érdeklődésre:

Ideje volna, hogy most, amikor általános a panasz az irodalom „pangása” miatt, a nagyközönség és az íróvilág fokozottabb érdeklődéssel kíséresse két fiatal magyar költőnek, Sárközi Györgynek és Erdélyi Józsefnek a fejlődését. [...] A Nyugat irodalmi forradalmának új generációja nagyjában, a modern líra második frontja pedig csaknem teljesen kialakult, és hogy emberei még nem mutatnak fel olyan külső sikereket, mint az előző generáció, annak véleményem szerint a gazdasági krízis okozta általános érdektelenség az egyedi oka.⁷

Mindenek ellenére Erdélyi nem csupán írónak tekintette magát, de nem is létezett más kategória, ahová besorolhatóvá lett volna – erről látszik legalábbis árulkodni 1923. májusi rendőrségi ügye. Az Est tudósítása Erdélyi szavait is idézte az esetről, amelynek előzménye az volt, hogy a költő gyalog ment el Szegedre Juhász Gyulát meglátogatni:

Odamentem az első rendőrhöz, és megkérdeztem tőle, hogy hol van a Kék-golyó-kocsmá. Jóruhájú ember előtt haptákba állt volna a rendőr, és megmondta volna. Engem igazoltatott, nem volt nálam igazolvány, bevitt a kapitányságra. Megmondtam, hogy ki vagyok, író, de egyszerűen lecsuktak. [...] Pesten kihallgattak, azt mondtam, író vagyok. Azt kérdezték, miféle író? Hát levélíró, mondtam erre dühösen, elkecseregettem. Természetesen rabnak írtak be, letegeztek, megmotoztak, nincs-e nálam fegyver? Hiába mondtam, hogy a Napkelet és más irodalmi lapok munkatársa vagyok, nem használt semmit. Egy hétig voltam a toloncházban. Mikor a lapok írtak rólam, akkor aztán kiengedtek.⁸

⁶ *Irodalmi körökben*, Magyarország, 1922. szeptember 15., 3.

⁷ SZABÓ LŐRINC, *Két fiatal magyar költőről*, Pesti Napló, 1922. szeptember 10., 4.

⁸ m. c., *A költő gyalogsétája Szegedre és toloncútja Budapestre*, Az Est, 1923. május 12., 4.

A cikk a rendőrség álláspontjának ismertetésével zárult, amely szerint Erdélyinek mihamarabb állást kellene szereznie egy lapnál, „mert ha nem lesz igazolványa, ismét megtörténhetik vele ez az eset”. A jelek szerint tehát költői teljesítményének presztízse elég magas volt ahhoz, hogy a sajtófigyelem megmenthette végül a magyarországi állampolgársággal nem rendelkező Erdélyit a kitoloncolástól, de *önmagában* nem biztosíthatta számára a legminimálisabb társadalmi státuszt sem, és nem látszott elegendőnek még a közveszélyes munkakerülés árnyának bizonyos távoltartására sem.⁹ Erre a diszkrepanciára több újság is reflektált azután: a Szózat ironikus cikkecskéje azzal magyarázta, hogy a költőséget nem ismerik el foglalkozásként, hogy nem lehet megélni belőle, ennek fényében pedig kérdésesnek ítélte, hogy más „becsületes életpályák” foglalkozásnak tekinthetők-e.¹⁰ A Magyarság pedig az ország lassú fejlődésének jeleként mutatta be, hogy Petőfi halála után háromnegyed századdal még mindig nem tekintik kellő igazolásnak, ha valaki költő „Isten kegyelméből és a Sors haragjából”, a rendőrök pedig nem olvasnak „lírai termékeket”.¹¹ Erdélyi státusza kezdettől paradoxnak mutatkozott tehát: annak ellenére identifikálta magát főállású költőként, hogy az aktuálisan és reálisan nemigen látszott megvalósítható lehetőségnek – még azok számára sem, akik ennek elvi kívánatosságát állították.

A kétkedés azonban a következő években ellentétébe látszott átcsapni. Mikes Lajos 1924. októberi cikkében Erdélyi neve már egy irodalomtörténeti fordulópont jelzésére szolgálhatott: véleménye szerint a világháború alatt és után irreális várakozás volt „új nagy írók” jelentkezésére számítani, hiszen a folyóiratok jobbára megszűntek, a lerövidített napilapokból kiszorult az irodalom, ez az elsorvadt intézményrendszer pedig nem lehetett képes jövedelemhez és térhez juttatni az induló írókat. Az Est-lapok másfél évvel korábban indított, Mikes által szerkesztett szépirodalmi rovata azonban alapjaiban változtatta meg szerinte a helyzetet, amint ezt Erdélyi újdonsült népszerűsége is igazolta.¹² Ez az értékelés aligha volt alaptalan: Erdélyi kuriózumból, periférikus alakból rövid idő alatt a *sikeres költő* reprezentánsává változott a nyilvánosság terében. A változást világosan jelezte Molter Károly 1925. januári cikke a kolozsvári Ellenzékben:

Hallom, hogy végleg befutott. Ur lett, rendes ember, házasodik [...]. [...] polgár leszen a csavargó deákból, akit lantja nemesített a hír hátára és egy egész nép tiszteletére, szeretetére. [...] „Az Est”, a „Pesti Napló”, a „Magyarország”, a „Nyugat” és a „Napkelet”, minden forum rendelkezésére áll és most rajta, költői fejlődésén mulik, hogy igazolja a személyéhez fűzött nagy várakozást.¹³

⁹ Az 1913. évi XXI. törvénycikk szerint „az a keresetre utalt munkaképes egyén, aki munkakerülésből csavarog vagy egyébként munkakerülő életmódot folytat, kihágás miatt nyolc naptól két hónapig terjedhető elzárással büntetendő”. Vö. Budapesti Közlöny, 1913/160, 1.

¹⁰ A *szegei rendőrség költőt fogott*, Szózat, 1923. május 1., 5.

¹¹ A *költő és a sorsharag*, Magyarság, 1923. május 4., 7.

¹² MIKES Lajos, *Van-e új magyar irodalom?*, Az Est, 1924. október 26., 5.

¹³ MOLTER Károly, *Erdélyi József*, Ellenzék, 1925. január 19., 9.

E tendencia másik oldalaként pedig már olyan hangok is megjelentek, amelyek elpuhulással, a kenyértelen évek tiszta művészi ideáljainak elárulásával vádolták a költőt:

Amikor a címlapot néztem, a szép, egyszerű címlapot, már akkor is meg voltam hatva: nagy, óriási kiadvállalat foglalkozik könyved terjesztésével. Megérdemled. [...] Jóskám, pajtásom, darócbán jártunk, szél bélelte ruhánkat, és dideregtünk a téli pesti fagyban. Emlékszem: csodaszép zengésű, mélységesen mély magyar gyönyörűségeket meséltél nekem versekben, amelyek meggyújtották a jeget... [...] Kedves jó barátom, már szégyelled a harcot? Már elpuhultál volna? Nem hiszem. Most csak kedves, szép játékot hajszolsz [...] így, drága jó cimborám, így csak a Petőfi Társaság ölel a keblére.¹⁴

Mások a túlzó magasztalóktól óvták volna: „Túlzó magasztalói is akadtak, de reméljük, hogy ezeknél – kik csak elkapatnák – különb irányítót lel önmagában, meg a magyar líra legnagyobb mestereiben.”¹⁵ Vagy, mint az *Élet*, egyenesen a zsidóság új „udvari költőjét” vélték felfedezni benne:

Az talán már fontosabb, hogy azok, akiknek mintegy „adott érzékük” van arra, miként lehet kihasználni, könnyű eszközökkel a maguk portájára terelni a magyarság értékeit, kinyújtották a sokat ígérő sudárrá serkent Erdélyi felé is csápjaikat, hogy udvari költőjükké avassák épp úgy, mint ahogy kibérelték Gárdonyi Gézánk agyát, amint a maguk vágányára terelték Mikszáth termékeny vénáját, miként udvari írófejedelmükké tömjéneztek Móricz Zsigmondot, vagy amint a maguk képére és hasonlatosságára mázolták át szenzibilis Ady Endrénk magyarságát.¹⁶

Erdélyi nyilvánvalóan igyekezett kihasználni a konjunktúrát: a csúcson, 1924-ben 77 verse jelent meg egy év alatt *Az Est*-lapokban¹⁷ – ez viszont idővel egyre növekvő gyanakvást keltett művészetének értékével kapcsolatban. Marconnay Tibor például költészet és népszerűség összeegyeztethetlenségére vélte szükségesnek Erdélyi figyelmét felhívni: „Jó, hogy népszerűsíteni akarja a költészetet, egészséges. A bizarréria, a különködés idejét múlta. Mégsem szabad figyelmen kívül hagyni s félreismerések, versekhez nem-értők barbársága eszébe is fogja még juttatni Erdélyinek, hogy a költészet nem az emberekhez, hanem kivételes emberekhez szól.”¹⁸ Féja Géza pedig így kommentálta

¹⁴ GERGELY Sándor, *Két fiatal magyar író*, Reggeli Hírlap, 1924. november 9., 9.

¹⁵ RÉDEY Tivadar, *Erdélyi József*, Napkelet, 1925/6, 67.

¹⁶ GYULAI Ádám, *Erdélyi József*, *Élet*, 1925/18, 345.

¹⁷ Erdélyi publikációiról a legteljesebb tájékoztatást az alábbi bibliográfia adja: HARTYÁNYI István, *Mutató Erdélyi József munkáihoz*, Csorna, Csornai Városi Tanács, 1988.

¹⁸ MARCONNAY Tibor, *Erdélyi József: Az utolsó királysas*, Protestáns Szemle, 1928, 668.

helyzetét: „Az irodalompolitika azonban mindig egyet dopingol közülök önmaga s az egész generáció rovására. Így Erdélyi József is beleesett a tömegtermelésbe. [...] Nagy nyugalom kell most Erdélyinek [...]”¹⁹

Féja a folyamatos jelenlét helyett egy „válogatott, erős gyűjtemény” megjelentetését ajánlotta volna Erdélyinek művészi hitele helyreállítása érdekében; e tanácsot azonban lényegi módon árnyalta, hogy a korszakban egyébként konszenzuálisnak mutatkozott a nézet, amely szerint verseskönyvek megjelentetése piacilag tekintve irracionálisnak számított. „A közönség lírasüketsége teljes, verskötetet nem vesz senki” – összegezte megfigyeléseit Kilián Zoltán 1928-ban.²⁰ „[A] pesti könyvkiadóknak már régóta fájdalomt okoz, hogy a magyar költő könyve olyan, mint a rossz tézta. Nem kel. Nem kel el. Nem kell” – vezette fel egy cikkét Somlyó Zoltán 1929-ben.²¹ „[H]a egy műfaj igazolója, mint tollforgató barbárjaink hiszik, a mögötte álló szociális igény, akkor a vers holt műfaj, mert versolvasó ma alig van, kis elhanyagolással: nincs” – írta ugyanebben az évben Németh László is,²² aki máshol „a magyar poétaság axiómaszerű nyomorát” emlegette.²³ Az idézetek mind Erdélyivel kapcsolatos cikkekből származnak; így azután e publicisták számára nem is tűnt igazán meglepőnek, hogy Erdélyi Athenaeum-kiadású, 1924-es *Világ végén* című kötetét követő munkái szerzői kiadásban jelentek meg. Ez a kontextus ugyanakkor alapot teremtett Erdélyi olyasféle megítélése számára is, amely nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen volt a lehetőségeket sikerrel kihasználó költő képzetével. Stima Ilona egy kritikája például elismerően állította szembe Erdélyit azokkal, akik piacképes dolgokat írtak inkább, mert *tudták*, hogy a versírástól „éhen halhat” az ember:

Egyszer láttam Erdélyi Józsefet az Est-lapok előszobájában. [...] Erdélyi ott állt szerényen s két másik ifjú titán jött felé. [...] Mikor bement Mikeshez, a másik kettő széles gesztusokkal tárgyalta hitét és bizalmát. Ez azt hiszi – mondták – hogy az jelent valamit, ha megjelennek a versei. Mi az? Semmi! Afelől éhen hallhat. Írjon „marhaságokat” mint én – nevetett csúfondárosan az egyik –, ha hosszú, kihúzok belőle egy csomót, ha rövid nekik, hozzá tesszek. Minél nagyobb marhaság, annál jobb... Ebből lát pénzt is az ember. De a vers? Mi az? Semmi...! [A másik] megjegyezte, hogy nem nagy érdem költőnek tenni. Erdélyi pedig azt hiszi... Mégis mikor visszatért, láttam arcán a ragyogást... És... azok is meglátták... És... hallgattak... Mintha lélegzetük is megakadt volna. Talán akkor érezték meg, amint Erdélyi felénk jött ragyogó arccal s boldog szemekkel, eltelve hittel és rajongással, hogy... Ez: Az utolsó Királysas.²⁴

¹⁹ FÉJA Géza, *Erdélyi József*, Előörs, 1929. május 25, 11.

²⁰ KILIÁN Zoltán, *Erdélyi József: Az utolsó királysas*, Magyar Kultúra, 1928/19, 296.

²¹ SOMLYÓ Zoltán, *Költők sátora*, A Toll, 1929/5, 50.

²² NÉMETH László, *Három verseskötet*, Erdélyi Helikon, 1929, 67.

²³ NÉMETH László, *Erdélyi József*, Protestáns Szemle, 1927, 157.

²⁴ T. S. I. [TARTALLYNÉ STIMA Ilona], *Az utolsó királysas*, Nyírvidék, 1928. december 25., 13.

Ekkoriban tehát Erdélyi egyszerre látszott sikeres irodalmi *self-made mannek* és az üzletiesség ellenlbasának, bár egyik szereplehetőség sem mutatkozott problémátlanak. Erdélyi saját döntései is hasonló kettősséget látszottak mutatni. Az újságolvasók 1927-ben például arról értesülhettek, hogy tizennyolc oldalas, negyven fillérbe kerülő füzetet jelentetett meg, amellyel az volt a terve, hogy „bejárja az egész országot, és maga fogja terjeszteni személyesen”,²⁵ és így „az irodalomból csak a maga arcára kíváncsi városi intellektuális rétegek mellett – vagy azok teljes mellőzésével” kapcsolatot talál „a magyarsággal, elsősorban a parasztsággal, amely könyvesboltban ugyan soha, de hetivásárok sátraiban esetleg érdeklődik versek iránt”.²⁶ Ez az elképzelés mások számára ugyanakkor illuzórikusnak látszott, mivel Szabó Lőrincel ellentétben úgy látták, éppen a városi olvasók jelentik Erdélyi ideális vagy egyedül lehetséges közönségét: „sikerült darabjaiban elragad a költői üdeség, ami különösen a főváros agyonkulturált rétegeiben támaszt erős nosztalgikus varázst – épp ellentéténél fogva”.²⁷ Továbbá:

Szívesen osztom Tersánszky örömét azon, hogy ama legősibb s legmodernebb magyarosságnak, melyet ő Bartók, Kodály és Erdélyi műveiben lát megtestesítve, ma már „rokona, fejlettebb, hogy úgy mondjam, nagyvilágian udvarképesebb válfajai vannak” „a legpipiskedőbb Lipóciában” és vidékén is. Csak azt sajnálom, hogy legfőként éppen abban a legpipiskedőbb Lipóciában és vidékén vannak. A „magyar és fél-oláh vidékek kispolgári, paraszti környezeté”-nek szűz ősforrásai a tulajdon lelkületükből eredő „nagyvilágian udvarképesebb válfajok” ellen is ugyanolyan lesújtó erényességgel oltalmazták meg a maguk virginitását, mint az egyéb pipiskedések ellen. [...] az új művészet, minden új művészet azokat a rétegeket fogja meg leginkább – tehát szükségszerűen azoknak a rétegeknek is szól elsősorban –, akik a legrugalmasabban tudnak modernnek lenni, s akikben legtöbb az intellektuális érdeklődés.²⁸

Mindössze két évvel e piacszerzési célzatú akció után viszont már azzal hívta fel magára a sajtó figyelmét Erdélyi, hogy könyveit a Dunába hajította, mert szégyellt volna velük a könyvheti sátorban olyan költőnők mellé állni, akik „egy külvárosi krajzleros vénájával agítálnak a saját kiadványaik és arcképes levelezőlapjaik mellett”.²⁹ Igaz, más híradások szerint csak *tervezte* a vízbe dobni őket, és azt is csak azért, mert „a verskötetek iránt vajmi kevés kereslet mutatkozik”.³⁰ Erdélyi helyzetének instabilitását jól szemléltetheti az az interjú, amelyet annak kapcsán adott, hogy a következő évi jutalmazottak listájára

²⁵ *Mi készül?*, Magyar Hírlap, 1927. május 15., 14.

²⁶ SZABÓ Lőrinc, *Erdélyi József a ponyván*, Pandora, 1927, 107.

²⁷ JUHÁSZ Géza, *Az egyéniség az új magyar lírában*, Debreceni Szemle, 1928/9, 529.

²⁸ IGNOTUS Pál, *Disputa: A propos: Erdélyi József*, Nyugat, 1928/17, 293–294.

²⁹ SOMLYÓ Zoltán, *i. m.*, 50.

³⁰ *Közepes érdeklődés mutatkozott a könyvhét első napján az írók sátrai iránt*, Ujság, 1929. május 15., 4.

már nem került fel, miután 1929-ben megkapta a Baumgarten-díjat, és amelyben arról beszélt, hogy ilyen körülmények között inkább felhagy a költészettel, mert nem akar óvónő felesége nyakán élösködni. Az alternatívák ilyen tételezése mindenestre világossá tette, hogy Erdélyi számára nem volt elképzelhető, hogy a költészettel más tevékenység *mellett* foglalkozzon. Ebből az interjúból ugyanakkor az is kiderült, hogy bár elvesztése miatt bosszús volt, magát a díjat sem látta egészen jótékony hatásúnak: „Tavaly megkaptam a Baumgarten-díjat, sehol nem vettem verset tőlem, azt mondták, most van pénzem, most nem támogatnak”³¹ – a helyzet és a szóhasználat mintha arról árulkodna, hogy a szerkesztők nem tekintették megtérülő befektetésnek verseinek megszerzését, és ez Erdélyi számára is nyilvánvaló volt.

Fenyegetőzése ellenére azonban végül nem vonult vissza, bár a napilapokban látványosan megfogyatkoztak a versei – 1932-re legfontosabb publikációs fórumai irodalmi folyóiratok, a Nyugat és a Napkelet lettek. Ez év őszén viszont jelentős médiavisszhangot kiváltó kísérletet tett arra, hogy visszatérjen az újságolvasó közönség látóterébe: *Felkelt a nap* című, napilapformátumban kinyomtatott versgyűjteményét árulva jelent meg a Nemzeti Színház előtt. Az ügyel kapcsolatban íródott tucatnyi-nál is több cikkből az derült ki, hogy az esemény igen széles spektrumon bizonyult interpretálhatónak – és alighanem éppen jelentésének ez a bizonytalansága provokálta ki az újabb és újabb állásfoglalásokat. A hozzászólók már Erdélyi alapvető motivációit is eltérő módokon rekonstruálták. A kommentátorok egyik nagy csoportja mint egy máshol már szokásos gyakorlat meghonosítását³² vagy a költészeti piac reformjára irányuló kísérletet értékelte Erdélyi gesztusát. Szabó Lőrinc például „kulturcselekedetként” jellemezte, amelynek célja, hogy a „városi és falusi tömegekhez” olcsón és nagy példányszámban juttasson el jó verseket, és amelyet „legfeljebb naivnak lehet tartani, de nem szánandónak”. Véleménye alátámasztásaképpen Szabó arra hivatkozott, hogy egy hagyományos formájú könyvet kiadni sem került volna kevesebbe.³³ A törekvést a közönség kibővítésére a sikerben bízva üdvözölte a Magyarság: „Maga a költő különben ujjong a reménykedéstől, mert hiszi, hogy legalább félmillió példányt sikerül szétszórnia első füzetéből a magyar nép soraiban, amelyet e nemzet minden rétegének szánt: urnak és szegénynek egyaránt. [...] S bizonyos, hogy nagy lesz a sikere Erdélyi Józsefnek. Mert ugyan ki ne vásárolná meg a *Felkel a nap* egy-egy példányát? Tíz filléren meggazdagszik mindenki.”³⁴ A Szabadság cikkírója is így tett: „Bizonyos oldalról hipokrita fájdalommal nagyon fájlalják Erdélyi vállalkozását. A sajnálkozás mögött azonban nem nehéz fölfedeznünk a bujkáló irigységet. Vannak, akiknek fáj, hogy a költő közvetlenül keresi népét, olvasóit. Azok azonban, akik kezdettől fogva szerető figyelemmel kísérték Erdélyi József költészetének fejlődését,

³¹ K. A., *i. m.*, 7.

³² „Voltak, akik csodálkoztak ezen, pedig külföldön az ilyesmi se nem esemény, se nem furcsaság.” *Aktuális furcsaságok*, Tolnai Világlapja, 1932. december 7., 23.

³³ SZABÓ Lőrinc, *Erdélyi József és versujságja*, Nyugat, 1932/24, 630.

³⁴ *Költő az utcán*, Magyarság, 1932. november 19., 8.

úgy érzik, hogy ezekkel az üzleti hangokkal szemben vállalkozásának szép sikere lesz a legjobb védelem.”³⁵ Illetve Németh László és Pakots József is: „A verses újságot különben életrevaló ötletnek tartom. Az író törjön utat a közönséghez, hódítsa meg az egyszerű embereket is.”³⁶ „Az oltárnak templomban a helye! Úrnapján azonban a katolikus egyház az utcán, zöldgallyas sátorokban oltárokat emel, hogy a hívők minél nagyobb számban zarándokoljanak az Úr színe elé. Én a kitűnő költőnek, Erdélyi Józsefnek lelkes tüzességű elhatározását, hogy az utcára kiállt, ilyen áhítatos, alázatos gesztusnak tekintem, amikor költészetének nemes virágaiból sátort emel a tiszta magyar gondolatnak és irodalomnak.”³⁷

Akadts viszont, aki túlzottan is üzletiesnek ítélte Erdélyi próbálkozását, és mint a költészetől idegen, „nem ízléses” „reklámozási módot” határozottan visszautasította azt.³⁸ A Pesti Naplóba cikket író Kárpáti Aurél tagadta, hogy bármi „kivetendőt vagy éppen »lealacsonyítót«” lehetne találni a kísérletben, ám azokkal sem értett egyet, akik azt üzleti szempontból életképesnek vélték – szerinte ugyanis a költő mint „tőke, szervezet, apparátus nélkül induló”, ráadásul nem „tömegcikket”, hanem „kiválasztottak számára való különlegességet” termelő és árusító „kisvállalkozó” törvényszerűen alulmarad a valódi ponyva terjesztőivel szemben; végeredményképpen pedig arra jutott, hogy főállásként, a piacról élve költészetet foglalkozni nem lehetséges, tehát az államnak kellene hivatali állások biztosításával a költők segítségére sietnie: „A költőnek a vers nem ad kenyeret. Azt tehát másutt kell megszereznie. De hol? [...] ha arra gondolok, hogy például Románia – amely pedig kultúr színvonal tekintetében össze sem vethető Magyarországgal – tehetséges fiatal költői sorsáról úgy gondoskodik, hogy megfelelő állami hivatalokba ülteti őket: mégis dereng valami.”³⁹

Mások viszont úgy vélték, Erdélyi nem önszántából próbált újítani, hanem csupán *rákényszerült* az utcai árusításra – „ha már éhenveszni nem kívánt”, mint Császár Károly fogalmazott⁴⁰ –, a témát ezért együttérzéssel vélték illőnek megközelíteni. Helyzetének okát viszont ezek a szerzők is különböző tényezőkben vélték megtalálni: Féja Géza a „szédítő magyar zuhanás”, vagyis az 1920 utáni fellendülést követő általános erkölcsi süllyedés és megalkuvás egyik tüneteként tárgyalta Erdélyi esetét;⁴¹ a Népszava az „örök emberi értéket” és a „ma szeméthullámaikat” szembeállító újságírója a közönség érdeklődését és pénzét magához vonzó bulvárlapokat kárhoztatta;⁴² a Keleti Ujság cikke pedig a kiadók felelősségét emelte ki, amelyek „a legtehetségesebb

³⁵ K. I., *Krónika*, Szabadság, 1932. december 4., 5.

³⁶ NÉMETH László, *Erdélyi József: Felkelt a nap*, Protestáns Szemle, 1933, 43.

³⁷ *Magyar világhíradó* 458, 1932. november. <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=413> (Letöltés ideje: 2021. június 17.)

³⁸ *Jól informált körökben beszélnek*, Magyar Közélet, 1932/23–24, 11.

³⁹ KÁRPÁTI Aurél, *A költő az utcán*, Pesti Napló, 1932. november 26., 8.

⁴⁰ CSÁSZÁR Károly, *Irodalmi napló*, Pásztortűz, 1932, 378–379.

⁴¹ FÉJA Géza, *Zuhanunk lefelé...*, Szabadság, 1932. december 4., 3.

⁴² *A költő...*, Népszava, 1932. november 23., 5.

magyar költők írásait legfeljebb minden öt évben csak szemszúrásból adják ki – hogy milyen feltételek mellett, ne is emlegessük”.⁴³

A kialakuló diskurzus világosan megmutatta, hogy költészet és piac összefüggésének kérdései – aligha függetlenül a többek által diagnosztizált általános irodalmi válságtól⁴⁴ – széles körben foglalkoztatták az értelmiséget, amely ideológiailag radikálisan megosztottnak bizonyult e téren is. Erdélyi így ismét egyszerre látszott nyereszkezőnek, innovátornak és mártírnak, miközben nyilatkozatai alapján meghasonlottnak látszott ő maga is. November végi interjút – melyekben arról beszélt, hogy bár könyvként is akármelyik kiadó kiadta volna verseit, ő a tömeg kultúrához juttatása mellett kíván demonstrálni, és ki akarja szorítani a piacról az addigi ponyvát⁴⁵ – december elején egy vers követte, amelyben már mint megalázó, fájdalmas képtelenség jelent meg a műalkotások utcai árusítása.⁴⁶ És ellentmondásos volt az eset emlékezete is a következő években: míg valaki követendő példaként idézte fel amellet érvelve, hogy „a közönybe fáradt emberek” figyelmének felkeltéséhez „ma ötletek kellenek és merészség” a kultúra terén is,⁴⁷ addig más teljes kudarccal végződött taktikaként hivatkozott rá: „Megpróbálta ponyvába öltözve megtéveszteni a közönséget. De a közönség megérezte, hogy »becsapják« és egyrészt nemigen vette, másrészt elkezdte egészen méltánytalanul valami olyan Hazaffi Vrai János félének tekinteni, s azok a lapok, amelyek mindeddig szívesen hozták a verseit per »Jóska a rikkancsköltő« emlékeztek meg uccai kirándulásáról. Szóval megbukott az ötlet.”⁴⁸

Ismét más a „zsidókézre” jutott irodalom tüneteként említette, hogy Erdélyi (és Szabó Dezső) kiszorult a kiadókból, és „az utcára került”.⁴⁹ Olyan is volt, aki – Dunába ugrásával összekapcsolva – a költő elszegényedésének jeleként értelmezte az utcai

⁴³ l. e. [LIGETI Ernő?], *Nagyvilág*, Keleti Ujság, 1932. november. 27., 6.

⁴⁴ Két példa ebből az évből: „a költészet felesleges kultúrfényűzésnek látszik [...] A munkában megtorpant, kilátástalanságoktól keserített, felőrölt kedélyű, nyűtt idegű ember lassankint néhány mégis nélkülözhetetlen szellemi narkotikuma közül is száműzi a költészetet. [...] megtűrt koldus maga a líra is. Könyöradományokból él, amelyet szegény rajongók, talán még szegényebb költők, esetleg lelkes snobok vetnek neki.” KÁLLAY Miklós, *A magyar költészet új ösvényein*, Magyar Szemle, 1932. november, 241. „A magyar kiadók évről évre elárasztják a könyvpiacot selejtes külföldi termékek fordításaival, amelyek megjelenésük eredeti helyén alja egy-egy nemzet termelésének. A kéziratokért csak pár pengőt kell fizetni a magyar kiadónak, és reklámszolgálatával el tudja hitetni, hogy e külföldi írók »európai értékek«. Vannak kiadók, akik kijelentették, hogy hazai szerzőtől egyáltalában nem hoznak ki könyvet [...] Tucatjával porosodnak becsületes, értékes magyar írárok asztal fiókokban, amelyek színvonal tekintetében magasan felette állanak a külföldi behozatalnak, de a könyvkiadó nem reagál rájuk” LIGETI Ernő, *Keszthelyi Helikon – 1932-ben*, Keleti Ujság, 1932. szeptember 25., 5. A Literatura már idézett felmérése szerint „a beküldők 70%-a semmit, egy fillért sem keres a tollával, és 25%-ának az írásból való keresete havi 60 pengőn alul marad”. Vö. SUPKA, *i. m.*, 679.

⁴⁵ Erdélyi József, *az uccai költő rikkancs*, *Az Est*, 1932. november 23., 9; *Költő az utcán*, *i. m.*, 8.

⁴⁶ ERDÉLYI József, *Költő az uccán*, *Pesti Napló*, 1932. december 4., 35.

⁴⁷ KEKEL Béla, *Kórus*, *Erdélyi Lapok*, 1933. március 16., 9.

⁴⁸ TÖRÖK Sándor, *Pesti levelek: Könyvnap után*, *Keleti Ujság*, 1933. június 4., 2.

⁴⁹ DAR Béla Sándor, *Irodalom zsidókézen*, *Bajtárs*, 1934. május 10., 4.

versárusítást.⁵⁰ Amikor viszont Erdélyi három évvel később ismét megjelent a pesti utcákon, arról már egyedül a Népszava számolt be; és cikkük alapján ez a megmozdulás nem is engedett volna sok teret eltérő magyarázatoknak. Eszerint ugyanis a „kopottruhás” költő a könyvnapon a kiadók sátrai mellett a földre pakolt könyvei mellé az alábbi feliratú táblát állította: „Itt Erdélyi József, a jól ismert költő személyesen árusítja műveit, minden sátorból kitagadva kéri a közönség pártfogását.”⁵¹ A két performansz fogadtatása közötti különbség általában is jellemzi az Erdélyivel kapcsolatos írások változásának irányát: gyakoriságuk az évtized közepére radikálisan lecsökkent, az irodalmi közgazdaságtan komplexebb problémái pedig egy morális alapú, a sérelmek konkrét felelőseit kereső (majd a „századforduló ideológiájához” ragaszkodó „írónemzedékben”⁵², a „Nyugat-klikkben”⁵³ vagy a „zsidó tőkében”⁵⁴ megtalálni vélő) diskurzusnak adták át helyüket, amelyben Erdélyi egyértelműen a *nyomorgó költő* szerepkörét töltötte be. Ezt a képet közvetítette a Társadalmunk interjúja is 1935-ben, amelyben Erdélyi az irodalom piaci intézményrendszerével kapcsolatos panaszait foglalta össze: hogy egyfelől lealacsonyítónak érzi művészi rangban alatta álló szerkesztőkkel elbíráltatni műveit (név szerint Zsigray Juliannát, a Singer és Wolfner lektorát említette), másfelől viszont hiába is alázódik meg, mert egy verséért csak „nyolc pengő tiszteletdíjat” kap, és legjobb esetben is „félvényként egyszer” közlik csupán egy-egy lapnál. A megoldást egyértelműen az államtól várta volna: példa gyanánt azokat az országokat említette, ahol állítása szerint „úriasan” eltartják az írókat mint „a nép, a nemzet lelkének megszólaltatóit” – nyilatkozatát pedig azzal zárta, hogy amíg „éhen hagyják veszni a magyar írókat”, addig szerinte nem is lenne joguk irodalomról tanítani az iskoláknak.⁵⁵

Erdélyi verspublikációinak bibliográfiáját áttekintve kitűnik, hogy ezekben az években valóban elveszítette annak lehetőségét, hogy valamely lap rendszeres és biztos megjelenést biztosítson neki. Alighanem ezzel függött össze kísérlete 1935 második felében egy saját folyóirat alapítására; a Fegyvernek azonban csak két száma jelent meg, majd megszűnt.⁵⁶ 1936-ra publikációinak éves száma ismét az 1933–35-ös szint

⁵⁰ KORVIN Sándor, „Lehet-e az író demokrata?”, Brassói Lapok, 1934. március 18., 9.

⁵¹ szp. á. [SZÉLPÁL Árpád], *A költő*, Népszava, 1935. június 5., 10.

⁵² FÉJA Géza, *Erdélyi József: Téli rapszódia és három mese*, Válasz, 1935, 615.

⁵³ *A Baumgarten-díj és a Nyugat-klikk*, Szabadság, 1936. január 26., 7.

⁵⁴ KÁRÁSZ József, *A nép az új magyar irodalomban I.*, Magyar Út, 1936. november 1., 8. Erdélyi e cikkben idézett megszólalása egyébként az állam felelősségét hangsúlyozta, rációval egyúttal korábbi fogadkozásaira: „A magyar állam szégyene az, hogy az iskoláiban érettségiztet a műveimből – s a szegény kis óvónő feleségem tart el.” (Uo.)

⁵⁵ SZOMBATI [Sándor], *Erdélyi József: Magyar író döngöljön meg*, Társadalmunk, 1935. október 18., 6.

⁵⁶ Fodor József évtizedekkel későbbi visszaemlékezése a lapszerkesztő Erdélyit úgy mutatta be, mint aki gazdasági szempontból nézve irracionális módon viselkedett, döntéseit ugyanakkor a piaci érvényesülés vágya motiválta: „Erdélyi ünnepélyesen, nagyfőnöki arccal fogadott bennünket, lapterveiről magyarázott. (Öccsével együtt valami földcskét adtak el Biharban.) / – Megmutatom – kiáltja –, hogyan kell megfizetni egy író! Tízszer annyit fizetek, mint más! Százezer példányban fogom eladni a Fegyvert! Megdöntöm az összes lapokat! Megtanítom a szerkesztőket és kiadókat! – hadonászott öklével a levegő-

föle emelkedett, ehhez viszont a megjelenési helyeknek számottevően diverzifikálódniuk kellett: a spektrum ekkor már a gömbösiszta Új Magyarországtól a népi Válaszig és a szociáldemokrata Népszaváig terjedt; és ez a tendencia 1937-ben is folytatódni látszott. Ez év elején Erdélyi az írókkal szemben ekkoriban megsűrűsödő perek egyikében a földbirtokos osztály elleni izgatás vádjával került bíróság elé, viszonylag széleskörű szimpátiakörrel váltva ki a mérsékelt jobboldali Magyarországtól⁵⁷ Az Esten⁵⁸ keresztül a Népszaváig⁵⁹ miközben az inkriminált vers az Új Magyarországon, vagyis – mint az egyik cikk fogalmazott – „a kormány reggeli hitlerista lapjában”⁶⁰ jelent meg. Az eset kapcsán íródott támogató cikkekben a költő nagy tehetsége, szabad kifejezéshez való joga és nehéz anyagi körülményei is szóba kerültek – és ezek a témák domináltak abban a figyelemre méltóan kiterjedt vitában is, amely azután bontakozott ki, hogy Erdélyi 1937 augusztusának elején a Virradat című hungarista lapban publikálta *Solymosi Eszter vére* című versét.

Jelen keretek között nincsen mód érdemben ismertetni ezt a polémiaát; ezúttal arra a jelenségre szeretném csupán felhívni a figyelmet, hogy e cikkek jelentékeny hányada nem annyira Erdélyit, mint inkább Rónai Mihály Andrást állította a középpontba, aki az egyik első publicisztikát írta az ügy kapcsán. *Egy költő halálára* című, a Pesti Naplóban megjelent szövege arra az alaptételre épült, hogy esztétikum nem képzelhető el moralitás nélkül, költőnek lenni pedig törekvést jelent az igazság, a becsületesség és humanitás felé – ha tehát valaki az *ellenkező* irányba indul el, mint tette Erdélyi a vérvád felelevenítésével, az elárulja magáról, hogy nem költő valójában:

A templom architektonikus szépségei soha nem vonhatják el figyelmünket arról, vajon odabenn Istenhez vagy a Sátánhoz imádkoznak-e – mert a szépségnek csontváza mindig az igazság, s maga az úgynevezett homo aestheticus sem aestheticus többé, mihelyt bársonyos bőre alatt nem tudjuk kitapintani a homo moralis csontszerkezetét. [...] Felhozhatnám mentségére régebbi tételmet, hogy a kor, melyben élünk, megfertőzi s megrontja íróit, de hangomat

---

ben, – ezeket a gazembereket, akik minket kizsartoltak! [...] Szabó Dezsőnek háromszáz pengőt küldött egy cikkért, Móricznak hasonlóképpen. (Egy cikk legmagasabb honoráriumma akkoriban száz, százhusz pengő volt. Babits nyolcvanot kapott Az Esttől a „Balázsolás” című nagy versért.) [...] – Add el azt a két holdat! Minden megtérül! – folytatja Erdélyi József, csöndesebb hanglejtéssel. – Most kell belenyomni az ügybe még egy kis pénzt! [...] – Még egy roham és az ellenállás megtörik! [...] – Utolsó holdunkat mégse adhatjuk el! Egy ilyen örütségért! – kiáltotta vissza Ferenc [a költő testvére]. – Örütség! Kikérem magamnak! Ez igenis jó üzlet lesz! igenis! – kiáltotta megint Erdélyi Jóska.” (FODOR József, *Emlékek a hőskorszakból*, Kortárs, 1963/5, 655–656.) A szokásosnál magasabb honoráriumokat Erdélyi saját önéletrajza is említi: „meg akartam mutatni: hogy kell bánni az íróval, abból a kevés alapból”. ERDÉLYI József, *Fegyvertelen*, Turul, [1942], 183.

⁵⁷ KATONA Jenő, *Veres Péterék és Szálasiék*, Magyarország, 1937. április 17., 1.

⁵⁸ A Hörcsög című verse miatt 2 hónapra ítelték Erdélyi Józsefet, *Az Est*, 1937. április 24., 15.

⁵⁹ BARABÁS Gyula, *A költő*, Népszava, 1937. április 24., 5.

⁶⁰ KATONA, *i. m.*, 1.

bennem magamban is túlkiáltja a legnagyobb élő regényíró, a hazájából kiüldözött Thomas Mann kísérteties igazsága: „Ha egy író cserbenhagyja a tiszta humanitás eszményeit, összes korábbi művei s akár remekművei is megromlanak, hitelüket, értéküket veszítik.” Ha ez a költő tehát valóban költő lett volna, ezzel a legutóbbi egyetlen versével retrospektíve is tönkretette volna mindazt a nagyot is, amit alkotott. De nem volt mit tönkretennie: soha nem volt költő. Aki ilyet írt, ilyen szégyenre képes, vagy akár csak kapható volt, annak lelkében soha egy költői redő meg nem lebbenhetett. [...] nem eszményt hagyott cserben, hanem ellene tört mindannak, ami eszmény – kannibál verset írt.⁶¹

Rónai megjegyzései nyilvánvalóan a modern irodalomfelfogás legalapvetőbb kérdéseit érintették – és néhány napon belül magában a Pesti Naplóban is megjelentek e régi vita ellenpártjának képviselői. Bálint György azt hangsúlyozta, hogy a *költő* fogalma nem jelent „misztikusan magasztos értékítéletet”, csupán „egy művészi tevékenységi körre vonatkozik”,⁶² Fodor József arra emlékeztetett Erdélyi költői tehetségének bizonyítékeként, hogy az irodalmi mező prominens alakjai (Mikes Lajos, Osvát Ernő, Babits Mihály és mások) nyilatkoztak róla kedvezően vagy közölték szívesen műveit,⁶³ és mindketten amellet érveltek, hogy bármilyen elítélendő is politikailag vagy morálisan Erdélyi gesztusa, ez nem változtat azon, hogy művészként megbecsülést érdemel:

[H]a Erdélyi egy gyalázatos verset írt is és – ennek a versnek erejéig – egy sötét mozgalomhoz szegődött, az irodalom számára az marad, aki volt: a mai magyar líra egyik legkiválóbb alakja. Ezen nem fog változtatni semmi, amit Erdélyi, az ember elkövet, legfeljebb mélyen sajnáljuk, hogy az Istennek egy remek, tiszta hangszerén néha ilyen fülsértő botrányos hangok csendülnek meg.⁶⁴

Továbbá:

Erdélyi József, akit a felejthetetlen Mikes Lajos fedezett fel a Pesti Naplóban, és akinek versei tizenöt éven át jelentek meg ezeken a hasábokon, kétségtelenül kiváló költő, a háború utáni lírikusnemzedék legjobbjai közül való. Ezen még az a sajnálatos tény sem változtat, hogy politikai beszámíthatatlanságában, rejtelmes honoráriumsérelmektől hevenyre fűtött hisztériájában egy stupidan rosszhiszemű versezettel állt be a nyilas táborba.⁶⁵

⁶¹ RÓNAI Mihály András, *Egy költő halálára*, Pesti Napló, 1937. augusztus 8., 36.

⁶² BÁLINT György, *Az „Erdélyi-ügy”*, Pesti Napló, 1937. augusztus 10., 8.

⁶³ FODOR József, *Levél egy botrányos versről és egy jó költőről*, Pesti Napló, 1937. augusztus 10., 8.

⁶⁴ *Uo.*

⁶⁵ BÁLINT, *i. m.*, 8.

A vita későbbi, vele kevésbé barátságos hozzászólói bizonyos értelemben szintén ez utóbbi álláspontot kérték számon Rónain: a számtalan változatban elismételt vád szerint cikke annak leleplezését jelentette, hogy bár a „baloldal” az elfogulatlanság, a tiszta művészet, a *l’art pour l’art* elveit hirdeti, gyakorlata valójában világnézeti vagy zsidó érdekvédelmi alapú, és a nem parírozóktól nyomban megtagadja a költői rangot vagy egyenesen – mint Rónai cikkének címe szerintük demonstrálta – a jogot az élethez:

Csak azt akarom szeretettel megkérdezni, hogy micsoda ábrázattal mernek folyton tárgyilagosságról, igazságszeretetről, pártatlanságról szavalni ott, ahol valakinek a költői értékelését aszerint végzik, hogy verseivel az ő világnézetüket, s ezzel az ő érdekeiket szolgálja-e, vagy pedig kellemetlen talál lenni azoknak az érdekeknek! Micsoda ábrázattal merik az ilyen urak hirdetni azt, hogy ők nem ismernek irodalompolitikát, hogy ők nem engedik az irodalmat a politika prédájává tenni és főképp azt, hogy náluk nincs – fajvédelem!⁶⁶

Továbbá:

És az a sajtó, amely évtizedeken keresztül a „*l’art pour l’art*” elve mellett tört pálcát, most egyszerre arról elmélkedik, hogy nincs „*homo aestheticus*” „*homo moralis*” nélkül, hogy nincs szépség erkölcsi igazság nélkül. [...] A zsidó sajtó azonban újra leleplezte magát. Letagadhatatlanul elárulta, hogy a legizsibb faji gyűlölet nem a szélsőjobb oldalon, hanem a baloldalon van. Csak egyben tévedtek: Erdélyi Józsefet már nem lehet kivégezni.⁶⁷

Továbbá:

[E]z az a bizonyos tiszta irodalmiság, abszolút művészet, *l’art pour l’art*, amit a baloldal mindig a fejünkhöz csap! Csak addig vagytok művészek, írók és költők, ameddig használni tudtok liberális dogmáknak vagy faji érdekeknek, de abban a pillanatban pusztulnotok kell a Parnasszusról, ahogy megsértitek valamelyiket is. Mi ezt különben rég tudtuk, de a baloldal ilyen ügyetlenül és durván sohasem árulta el még magát.⁶⁸

⁶⁶ Nomád [LENDVAI István], *A zsidó fajvédelem*, Magyarság, 1937. augusztus 12., 4.

⁶⁷ PAP Béla, *Solymosi Eszter vére*, Magyar Út, 1937. augusztus 12., 1.

⁶⁸ *Tollhegyel*, Magyar Kultúra, 1937/17, 128.

Továbbá:

Baloldali elfogult és gyűlölködő „irodalom” az, amely egy költőt egy nem tetsző verse miatt élve elföldel, ahogy Erdélyi Józseffel cselekedtek. Az az irodalmi, tudományos és művészeti angyalcsinálás, amely évtizedek óta nem engedi megnyilatkozni a nem „baloldali” felfogást, mindennél beszédesebb igazolása az irodalom és művészet sokat reklamált szabadságának és pártatlanságának.⁶⁹

E vita során olyasvalaki álláspontja vésődött be tehát az irodalmi intézményrendszer hivatalos álláspontjaként, aki még saját lapjában is kisebbségbe került – de azt, hogy véleménye valójában mennyire súlytalan volt, az Erdélyi válogatott verseit tartalmazó *Fehér torony* megjelenése és fogadtatása mutatta meg egészen világosan.⁷⁰ Az ekkoriban Illyés Gyulát is elnökségi tagjai között tudó Bartha Miklós Társaság a *Solymosi Eszter vére* megjelenése után tíz nappal jelentette be a gyűjteményes kötet kiadását,⁷¹ a következő évben pedig az irodalmi mező számos jelentős fóruma (a Nyugat,⁷² a Vigilia,⁷³ a Válasz,⁷⁴ A Toll,⁷⁵ az Erdélyi Helikon,⁷⁶ Az Ország Útja,⁷⁷ a Katolikus Szemle⁷⁸) közölt róla nagy és elismerő kritikát: egymást erősítő módon jelölve ki Erdélyi számára a háború után válságba került magyar irodalom megújítójának, az „új népiesség” megindítójának szerepét – a *Solymosi Eszter vére* ügyét nem is említve.⁷⁹ A költő előtt tehát nem zárult be az „irodalmi mező”, kinyílt viszont az ezekben az években felburjánzó szélsőjobbaldali-nemzetiszocialista nyilvánosság. Itteni kanonizációjának sarokköve értelemszerűen a *Solymosi Eszter vére* lett, ám nem

⁶⁹ HB, *Baloldal – jobboldal*, Dunántúl, 1937. szeptember 28., 1.

⁷⁰ A könyvbe a *Solymosi Eszter vére* nem került be, az néhány hónappal később az *Örök kenyér* című, borítóján a Nemzeti Front nyilaskeresztes emblémáját viselő új Erdélyi-kötetben jelent meg. A *Fehér torony* terjesztése nehézségekbe ütközött, példányait ugyanis az ügyészség néhány héttel a megjelenés után lefoglalta (vö. *Elkobozták Erdélyi József új verskötetét*, Pesti Napló, 1938. február 9., 9.). Erdélyit az ügyben indult perben végül felfüggesztve kéthónapi fogházbüntetésre ítélték sajtó útján elkövetett izgatás miatt (vö. *Erdélyi Józsefet öt verséért két hónapra ítélte a Kúria*, Népszava, 1939. március 18., 9.).

⁷¹ A Bartha Miklós-Társaság kiadja Erdélyi József összes költeményeit, Budapesti Hírlap, 1937. augusztus 12., 8. Egy későbbi, a kötet elkobzása kapcsán írt cikk szerint annak megjelentetését elsősorban karitatív cél motiválta: „E könyvet a költő barátai, a Bartha Miklós Társasággal karöltve azért adták ki, hogy a minden anyagi alap nélkül élő Erdélyi Józsefnek a könyv jövedelméből valami megélhetést biztosítsanak. Erdélyi most ettől is elesett.” *Erdélyi József elítéltetéséről*, Magyar Élet, 1939/5, 30.

⁷² SZEGI Pál, *Erdélyi József*, Nyugat, 1938/7, 15–21.

⁷³ FÜSI József, *Erdélyi József: Fehér torony*, Vigilia, 1938, 78–79.

⁷⁴ JANKOVICH Ferenc, *Fehér torony*, Válasz, 1938, 172–177.

⁷⁵ FODOR József, *Erdélyi József: Fehér torony*, A Toll, 1938, 220–221.

⁷⁶ VITA Zsigmond, *Erdélyi József válogatott versei*, Erdélyi Helikon, 1938/10, 776–778.

⁷⁷ BÓKA László, *Erdélyi József: Fehér torony*, Az Ország Útja, 1938/5, 349–350.

⁷⁸ SZIRÁK Ferenc, *Erdélyi József költeményei*, Katolikus Szemle, 1938/7, 434–436.

⁷⁹ Az csak a kötet szélsőjobbaldali kritikáiban került szóba, például: Dr. V. K. [Vámos Kálmán], *Erdélyi József: Fehér torony*, Hajnalodik, 1938/2, 60.

önmagában, hanem egykori sikereinek emlékével és a Rónai-cikkkel szorosan összekapcsolva. Az ebben foglalt állítólagos fenyegetések fénytörésében a vers publikálása az igazságnak az ellehetetlenülést is vállaló kimondását példázta, és így az állítólagos zsidó kulturális szupremácia elleni heroikus lázadás jelképévé változott:

Eltemették azon egyszerű oknál fogva, hogy megírta az azóta már nagy magaslatra elért *Solymosi Eszter vére* című halhatatlan versét [...] egy Rónai nevezetű, ismeretlenségből jött és ismeretlenségbe visszatérő „műkritikus” temette el olyan felháborító cikkben, ami méltán rámutatott hazai zsidóságunk végtelen agresszivitására és kiapadhatatlan szemtelenségére. Igaz, hogy Erdélyi József a bethleni rendszer álmagyarsága miatt hosszú ideig liberális lapoknál dolgozott, ők adták ki és ők közölték legszebb verseit, tirádákat, dicshimnuszokat zengtek róla. Petőfihez hasonlították addig, amíg egyszer az asztalra nem vágott és azt nem mondta, hogy: elég! Nem volt hajlandó tovább vállalni azt a sok sunyiságot, önmegtagadást és megalkuvást kívánó elkötelezettséget, amelyben – az úgynevezett keresztény kurzus nagyobb dicsőségére – még mindig annyi becsületes magyar költő sínylődik [...] legújabb verseskötetét minden magyarnak ismernie kell, és azon túlmenőleg terjeszteni és támogatni is kötelességük, már csak azért is, mert Erdélyi Józsefet – szerették volna eltemetni azok, akik a magyarországi zsidóság kötelességévé tették a magyar írók kenyérhez juttatását.⁸⁰

Továbbá:

Solymosi Eszter vére című verséért meg éppen megtagadta költőiségét az az oldal, amelyik eddig nagy költőnek tisztelte és portálta a poétát, a nagy költőnek kijáró tisztelettel. A költő ezzel a versével se tagadta meg lelkiismeretét, mert kiállt ez ellen az oldal ellen, s a maga iránti becsülést csak növelheti véreinek, a magyar olvasóknak részéről.⁸¹

Nyilvánvalóan ezzel a jelentéssel szavalták el például 1938-ban egy Turul-gyűlésen is a „liberális sajtó ellen folytatott röpcédula-harc” ismertetése és egy liberális lap címlapjának felgyújtása előtt.⁸² A főáramú kritika által szentesített irodalomtörténeti elbeszélést Erdélyi úttörő-paradigmaváltó szerepéről, amely könnyedén asszimilálhatónak bizonyult a magyar faji öntudat feltámadásáról szóló narratívába, ugyancsak felhasználta ez a diskurzus:

⁸⁰ Erdélyi József: *Örök kenyér*, Összetartás, 1938. július 31., 5.

⁸¹ Sz. J., *Örök kenyér*, Magyarország, 1938. június 16., 12.

⁸² *A Turul-szövetség erélyes harcot hirdet a baloldali liberális sajtó ellen*, Új Magyarország, 1938. február 4., 7.

Ady halála után költészetünk kis híján Európába fulladt, Ő egyaránt volt magyar és európai, de a kortársakban és követőkben egyre vékonyabbra kopott a magyarság. Gőgösen lubickoltak Európában, s lenézték azokat, akik nem kértek a fürdővizükből. Mellettük szólt a szalonok ítélete, a döntő irodalomformáló tényező. [...] A megindulás Erdélyi József volt.⁸³

Továbbá:

Kereken két évtizeddel ezelőtt feltűnt Budapesten egy fiatal költő, aki az elzsidósodott és dekadens magyar költészetbe merőben új hangot hozott: azt a szép, tiszta, zengő ritmust és rímet, a világosságot, az érthetőséget, a tiszta érzelmeknek és a ragyogó tájaknak azt a líráját, amely a legkedvesebb, ha ugyan nem az egyedül kedves a magyar fülnek és a magyar szívnek.⁸⁴

De az érvkészlet részévé vált Erdélyi nyomora is: „Lehetetlen állapot, hogy a legkisebb zsidó kabarétehetség is tízezer pengős sikerekkel eljegyezve jöjjön a világra, amikor Erdélyi Józsefek [...] pengős kenyérgondokkal küszködnek” – jelentette ki például ugyancsak 1938-ban Oláh György,⁸⁵ aki értelemszerűen *nem* az elitirodalom és populáris kultúra eltérő piaci lehetőségeit kívánta hangsúlyozni. A szélsőjobboldali kritika a következő években végig ezeket az elemeket kombinálta Erdélyiről beszélve. Ennek hatásától nyilván nem függetlenül egyes későbbi megszólalók már úgy vélték emlékezni, hogy Erdélyi pályájának „első tíz éve csaknem teljes részvétlenségben” telt el,⁸⁶ vagy hogy sosem kapta meg a Baumgarten-díjat: „Mert például Kodolányit, Németh Lászlót, Sinkát, Erdélyi Józsefet [...] sohase olvastuk a jutalmazottak és díjban részesítettek között. Jellegzetes »pesti nagyság« viszont annál többet szerepelt közöttük[.]”⁸⁷

A *Solymosi Eszter vére* megjelentetése tehát korábbi piacbővítési célzatú gesztusainak sorába illeszkedő, jól kiszámított és kifizetődő lépésnek mutatkozhatott: hatására Erdélyi újra a figyelem homlokterébe került, új publikációs fórumokat szerzett, megszervezték első előadói estjét,⁸⁸ és további könyveit (köztük gyűjteményes kiadásokat)

⁸³ E. Kovács Kálmán, *Erdélyi József: Villám és virág*, Magyar Élet, 1942/2, 15.

⁸⁴ *A lejóskázott költő*, Magyarság, 1943. február 11., 6.

⁸⁵ *Kaput kell nyitni a népből jövő magyar tehetségeknek*, Esti Ujság, 1938. december 24., 8.

⁸⁶ JUHÁSZ Géza, *A harmadik fiú* = J. G., *Népi írók*, Magyar Élet, 1943, 17.

⁸⁷ WALTER Gyula, *A Baumgarten-díj*, Erdélyi Szemle, 1943/2, 14. (A valóságban 1929 után 1931-ben és 1933-ban is évdíjban részesült.)

⁸⁸ Az estet a Turul Szövetség szervezte (vö. SOLYMOSSY Béla, *Erdélyi József előadóstje*, Magyarság Útja, 1939. október 27., 4.); egy rivális szélsőjobboldali csoport lapja szerint az esemény – szerintük a szervezők hibájából – csekély érdeklődést keltett: „Szétnéztünk és elszörnyedtünk. Alig pár százan voltak a nagy teremben s ha alaposabban szemükbe néztünk az embereknek, megállapíthattuk, hogy a jelenlévők közül harminc százalék személyes ismerőse a költőnek, húsz százalék potyajegyvet élvezett, és a hallgatóság fele része rőtta le anyagiakban is a modern magyar líra legnagyobb élő kiválósága iránti tiszteletét. Hát ezt nem így képzeltük.” mk., *Az Erdélyi József-est margójára*, Sorakozó, 1939. november 3., 6.

sem magának kellett kiadnia. Amikor azonban Szombati Sándor a Társadalmunk című lapban annak a meglátásának adott hangot, hogy Erdélyi művészeti termelését nem meggyőződésai, hanem anyagi megfontolások motiválják,⁸⁹ ő pert indított az újságíró ellen.⁹⁰ Szombati sértőnek szánt megfogalmazása, amely szerint Erdélyi „úgy tud, ahogy a gavallér akarja”, nyilvánvaló rokonságban áll Bálint György a költő védelmező esztétista tételével, mely szerint a művészi tehetség a tartalmi kérdésektől független szakmai készséget jelent. Erdélyi viszont mindkét állásponttól elhatárolódva azt igyekezett bizonyítani, hogy a mondanivalója nem lényegtelen, abban meggyőződéssel hisz; és valóban: ekkortól egészen a második világháború végéig a nemzetiszocialista eszmék propagátoraként szerepelt a nyilvánosságban (amiért azután 1947–48-ban börtönbüntetésre is ítélték).⁹¹

A harmincas-negyvenes évek fordulóján megnövekedett hatóerejét Erdélyi egy Tücsök nevezetű művészeti szövetkezet megszervezésére fordította, amely a költő nyilatkozatai szerint a közvetítőket és a profitelvet kiiktató, a „túlnyomóan nem magyar vállalkozókra” jellemző kizsákmányolást megszüntető, altruista szervezet lett volna.⁹² Tehát „nem üzleti vállalkozás [...] a szó kapitalista értelmében”,⁹³ amely ugyanakkor a befektetések megtérülését ígérte, hiszen Erdélyi – a versújsággal és a Fegyverrel kapcsolatos terveit idéző – elképzelései szerint „az író jövedelmét száz százalékkal” megemelve, „nagy példányszám mellett féláron” kiadott könyvekkel és „országos propagandával” letarolni volt hivatott a piacot.⁹⁴ Az üzletrészek árusítása – a tagoknak különféle szolgáltatásokat ígérve, például egy „kultúrszalont”, ahol házi árban kaphatják majd a kávé és ingyen a kéziratpapírt⁹⁵ – 1939-ben megkezdődött, a következő évben pedig egy persorozat tervével hívta fel magára a figyelmet a szövetkezet, amelynek során írók és kiadók közötti szerződéseket kívántak volna „erkölcstelennek és kiuzsorázónak és semmisnek” nyilváníttatni.⁹⁶ A várt sikerek azonban nem érkeztek meg, és Erdélyi az antikapitalista aspirációjú cég irányvonalaát a piac valóságához igazítani alkalmatlannak bizonyulván 1941-ben távozni volt kénytelen: „Jellemző művészetünknek a magyar társadalom életében ma betöltött

⁸⁹ SZOMBATI Sándor, *Vérvád*, Társadalmunk, 1937. augusztus 6., 1.

⁹⁰ *Bonyodalmak Solymosi Eszter vére körül*, Magyar Nemzet, 1939. február 12., 22. A per kimeneteléről korabeli tudósítást nem ismerek, de egy későbbi interjú szerint Szombatit egy hónapi fogságra és 300 pengő pénzbírságra ítélték (vö. G. H. S., *Egy magyar újságíró belgiumi karrierjének története*, Szivárvány, 1946/22, 13.)

⁹¹ Az Erdélyi perével kapcsolatos körülményeket alaposan feldolgozta Standeisky Éva és a vele vitázó Petrik Béla: STANDEISKY Éva, *Bűnbocsánat*, 2000, 2001/6, 49–62; PETRIK Béla, *Sodrásban*, Hítel, 2005/8, 61–90.

⁹² BAKÓ Ferenc, A „Tücsök” Irodalmi és Művészeti Szövetkezet megkezdte működését: Erdélyi József nyilatkozata, Sorakozó, 1939. április 1., 7; GOMBOS Gyula, A tücsök, Magyar Út, 1940. december 5., 6.

⁹³ E. KOVÁCS Kálmán, *Költők a háborúban: Beszél Erdélyi József, Illyés Gyula és Sinka István*, Magyar Út, 1941. május 29., 4.

⁹⁴ D. M., *Írók az utcán*, Sorakozó, 1940. június 7., 5.

⁹⁵ ERDÉLYI József, A Tücsök, Magyar Élet, 1939/10, 1–2.

⁹⁶ B. D., *Negyvenöttszörös hasznót vágott zsebre a Dante könyvkiadó?*, Magyarság, 1940. július 19., 5.

szerepére, hogy a Tücsök két és fél év alatt minden jószándéka és hite segítségével sem juthatott túl a legegyszerűbb kereteken: álom maradt. A költő nem üzletember, s az üzletemberek nem az Erdélyi Józsefek segítségére sietnek manapság. A szövetségzet élére most új igazgatóságot választottak [...] reálisabb formák között mozoghat, nőhet tovább.”⁹⁷

Erdélyi helyzete azonban költőként sem válhatott egészen stabillá: minthogy szimbolikus tőkénének forrását új közönsége körében nem egyes műveinek esztétikai tulajdonságai, hanem identitása és élettörténete jelentették, tekintélyét egyaránt fenyegették azok a költők, akik az általa elfoglalt strukturális pozíció betöltésére e szempontokból ugyancsak alkalmasnak látszhattak, és azok a hangok, amelyek elköteleződése önzetlenségét vonták kétségbe:

Az olyan költő azonban, aki túlságosan érzékenységet tanúsít a politikai széljárás iránt és minden alkalommal a pillanatnyilag napsütésesnek látszó oldalt keresi, magára vessen, ha abba a gyanúba esik – rendszerint joggal – hogy politikai érdemekkel akarja biztosítani önmaga számára a költői érvényesülést. A román származású Erdélyi Józsefben mindenkinek meg kell becsülnie azt, hogy ő legalább nem csinál titkot ebből.⁹⁸

[N]agyon közelről tudhatna olyan messiáskodó tollforgatókról, akiknek legalább is hétlövetű „meggyőződési” zsebük van[.]⁹⁹

Ugyanakkor olyan szólam is akad, amely egyes múltbeli körülményekre emlékeztet:

Néhányan még emlékszünk, amikor a költő szakállasan s bizony hiányos testi burkolattal állított be a körüti sajtó szerkesztőségébe, ahol az a bizonyos Mikes Lajos, Az Est szerkesztője felkarolta a nyomorban. Szerény személyem tanúja volt, mennyi pénzt kapott Erdélyi, a „liberálisok meghajszoltja” Miklós Andor lapjától. [...] sohasem állott útjában senki. Tehetségéhez képest nagyon érvényesült. A megnyergelt konjunktúra szárnyaira vette.¹⁰⁰

Erdélyi kétkötetes önéletírásának (*A harmadik fiú, Fegyvertelen*) 1942-es megjelentése az efféle veszélyek semlegesítésére tett kísérletként is felfogható¹⁰¹ – bár egyes kritikusi szerint ennek sem sikerült konzisztens választ adnia minden kényesnek ítélt

⁹⁷ Szíj Gábor, *Erdélyi József nagy álma*, Magyar Út, 1941. június 12., 2.

⁹⁸ *A leleplezett költő*, Népszava, 1943. január 20., 3.

⁹⁹ Nomád [LENDVAI István], *Nomád levele „mélymagyarok”-ról*, Magyar Nemzet, 1942. január 11., 4.

¹⁰⁰ FODOR József, *A jóakarát jegyében*, Magyar Nemzet, 1942. április 19., 6.

¹⁰¹ Ezekről lásd LENGYEL Imre Zsolt, *Irodalmi érték vagy összeesküvés?: Erdélyi József önéletrajzi szövegeiről*, Helikon, 2019/1, 61–68.

kérdésre;¹⁰² ahogy az irodalmi élet más szereplői ellen indított sorozatos támadásai is, amelyek 1943-ra csoportos elhatárolódó nyilatkozatot provokáltak ki:

Alulírottak kijelentjük, hogy Erdélyi Józsefnek azokat az írásműveit, melyekben sorozatosan beleköt író-, művésztársaiba, gyakran a durva becsületsértés határát súrolva, felebaráti szeretettel megbocsátjuk és azokra többé nem válaszolunk. Magatartását példának nem tekintjük, és sajnáljuk, hogy az utókor ítélőszéke előtt a mienknél keményebb törvény alá kell esnie. Barsi Dénes, Boda Gábor, Féja Géza, Kádár Lajos, Kodolányi János, Muhoray Mihály, Németh László, Sinka István, Szabó Pál, Veres Péter.¹⁰³

Ezeknek az összetűzéseknek a tétjét jól érzékeltetheti Sinka István egy cikke, amely Erdélyi szélsőjobboldali reputációjának három alapelemét is kikezdeni igyekezett: Az Est-lapok és a Baumgarten-díj „zsidószagának” emlegetésével exponálta élettörténeti narratívája ellentmondásos elemeit, saját alacsony származására és nehéz sorsára hivatkozva elvitatta az érettségizett, szerinte csak „népies” Erdélyitől a népi irodalom megindítójának státuszát, és kétségbe vonta döntései érdek nélküli voltát is: „Nem olyan ártatlan ember ő, hogy ne tudna jó boltot csinálni. [...] Az elvet így váltotta fel Erdélyi zsebretehető pengőkre.”¹⁰⁴ Nem tűnik tehát indokolatlannak az a korabeli vélekedés, amely szerint a két költőt „versenyre szorították”,¹⁰⁵ és Erdélyi viszonyát író társaihoz általában is a konkurencia logikája látszott alakítani – még ha ezen a piacon egyebek mellett a (visszatérően a „zsidó” alakjához kapcsolt) gazdasági elv és önzés demonstratív tagadásával lehetett is előnyhöz jutni. Az itt vehemensen érvényesülni igyekvő Erdélyi azonban még 1943-ban is arról volt kénytelen ábrándozni egy cikkében, hogy életében először talán saját lakáshoz juttathatja a nemzetiszocialista Matolcsy Mátyás képviselő által indítványozott állami írósegély.¹⁰⁶

Mindez két nagy intenzitással megnyilvánuló tendencia együttes, ellentmondásosan összefonódó jelenlétére engedhet következtetni Erdélyi habitusában: a kalkulatív, haszonmaximalizáló, a piacokon való boldogulást affirmáló racionalitásnak egyfelől, és mindezek tagadásának a piacot transzcendáló eszmények nevében másfelől. Ezek pedig – mint a fentebbiekből talán kiderülhetett – a korabeli magyar közgondolkodást is együtt és egymással viaskodva határozták meg, az irodalom ideális helyét a piacon

¹⁰² „Más kérdés, vajon az erősen antiszemitának mutatkozó Erdélyi József miért és hogyan talált el a zsidók segítő jobbáéhoz oly gyakran életében. A kérdésre maga is válaszol, válasza azonban nem egészen logikus[.]” VÁROSI István, *Erdélyi József: Fegyvertelen*, Magyar Kultúra, 1943/11, 176.

¹⁰³ *Népi írók Erdélyi József támadásairól*, Magyarország, 1943. április 10., 6.

¹⁰⁴ SINKA István, *Magam védelmében*, Nemzetőr, 1943. március 26., 5.

¹⁰⁵ SZÍJ Gábor, *Két költő önéletrajza*, Magyar Út, 1942/30, 5.

¹⁰⁶ ERDÉLYI József, *Lakásaim*, Új Európa, 1943, 135–137. A cikk szerint Erdélyi családja a feleség szolgálati lakásában élt, így nem is választhatták meg lakóhelyüket, nem költözhettek a költő kívánságának megfelelően Budapestre.

vagy azon kívül jelölve ki, illetve tágabb perspektívában: a kapitalizmus jótékony vagy kártékony volta mellett érvelve. E kiélezett viták terében Erdélyi habitusának mindkét pólusa külső megerősítésre találhatott, fenntartva azok sajátos dinamikáját. Több évtizeden át kitartó elszánt küzdelmét, hogy mindenáron, minden erejét oda összpontosítva érvényesüljön egy olyan terepen, amely anyagi értelemben alig nyújtott többet a puszta életben maradásnál, illetve paradox elköteleződését azon elképzelés mellett, amely szerint költőnek lenni bármiféle tőke híján is főállásban választható szakmát jelent, az önmagával meghasonlott kapitalista modernség egy tanulságos *interferencia-jelenségeként* gondolom tehát megérthetőnek.

LENGYEL IMRE ZSOLT
 egyetemi adjunktus
 ELTE BTK, Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet
 lengyel.imre.zsolt@btk.elte.hu

Erdélyi József and the Literary Marketplace (1921–1944)

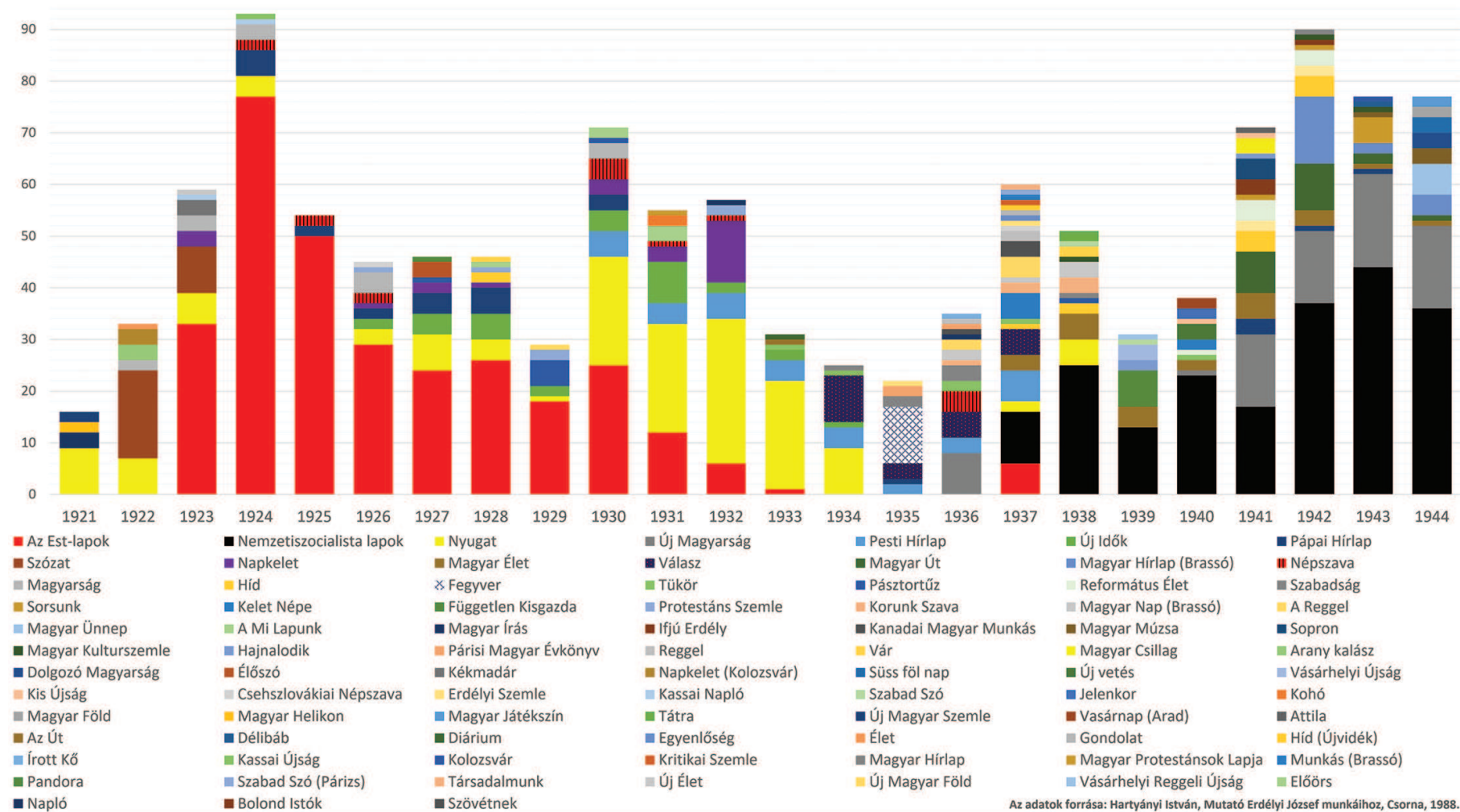
Abstract: My paper gives an outline of the literary career of the 20th-century Hungarian poet Erdélyi József between 1921 and 1944. What makes Erdélyi an interesting subject for such a case study is the fact that he was one of the apparently very few poets of the period who thought of literature as a full-time job. The paper surveys the reception of Erdélyi to reconstruct the ideological context that has determined his position-takings and strategies. The paper finds that the public discourse of the period was deeply divided between pro- and anti-capitalist opinions and that the habitus of Erdélyi was similarly torn: his career shows signs of alternately trying to adapt to the marketplace and to become a dominant player on the one hand – and rejecting calculations and rationality on the other.

Keywords: József Erdélyi, literary marketplace, habitus, reception studies, capitalism

DOI: [10.37415/studia/2021/3-4/190-211](https://doi.org/10.37415/studia/2021/3-4/190-211).

Open Access: Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

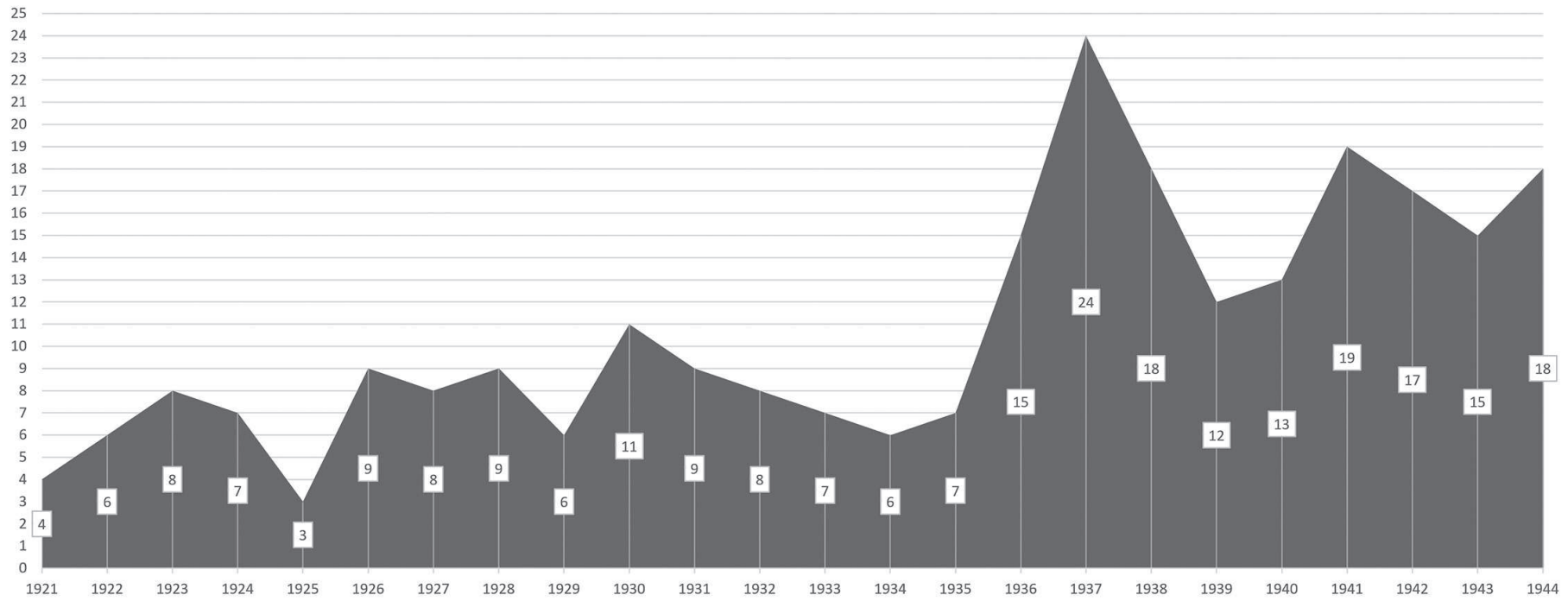

1. ábra Erdélyi József verspublikációi év és megjelenési hely szerint

Az adatok forrása: HARTYÁNYI István, *Mutató Erdélyi József munkáihoz*, Csorna, Csornai Városi Tanács, 1988.

A grafikonon az alábbiakat csoportosítottam nemzetiszocialista lapokként: Az Ország, Egyedül Vagyunk, Előre, Esti Újság, Fáklya, Harc, Magyar Harc, Magyar Újság, Magyarság (1938 májusától), Magyarság Útja, Nemzetőr, Összetartás, Sorakozó, Új Európa, Virradat. A besorolás alapja: PAKSA Rudolf, *A magyar nemzetiszocialista sajtó katalógusa* = P. R., *Magyar nemzetiszocialisták*, Bp., Osiris, 2013, 342–355.

2. ábra Erdélyi József verspublikációs fórumainak száma évenként (Az Est-lapokat együtt, a nemzetiszocialista lapokat külön számolva)

Az adatok forrása: HARTYÁNYI István, *Mutató Erdélyi József munkáihoz*, Csorna, Csornai Városi Tanács, 1988